

שים לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

תנ"ך

לבתי ספר דתיים

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שעותיים.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה חלקים.
עליך לענות על חמש שאלות סך הכול —
על שתי שאלות מחלק א (21 נקודות לשאלה),
על שאלה אחת מחלק ב (21 נקודות לשאלה),
על שאלה אחת נוספת מחלק א או מחלק ב לבחירתך (21 נקודות לשאלה),
ועל שאלה אחת מחלק ג (16 נקודות לשאלה).
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: תנ"ך שלם בלי פירושים.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טייטה" בראש כל עמוד המשמש טייטה.
כתיבת טייטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

שים לב: עליך לענות על חמש שאלות לפי ההוראות האלה:
על שתי שאלות מחלק א (שאלות 1-5); על שאלה אחת מחלק ב (שאלות 6-9);
על שאלה אחת נוספת מחלק א או ב לבחירתך (שאלות 1-9); ועל שאלה אחת מחלק ג (שאלות 10-11).
העתקה של דברי פרשן בלי הסבר לא תיחשב לתשובה.

חלק א – בראשית

1. בראשית, פרקים א'-ב' – בריאת האדם

א. עיין בפרק א', פסוקים כ"ו-כ"ח.

כתוב שלושה ציטוטים מפסוקים אלה המבטאים את מעלת האדם, והסבר כיצד כל אחד מן הציטוטים שכתבת מבטא את מעלתו של האדם. (8 נקודות)

ב. אבן עזרא (לפרק ב', פסוק ט"ו): "לעבדה" – להשקות הגן. 'ולשמרה' – מכל החיות שלא ייכנסו שם ויטנפוהו".
פרקי דרבי אליעזר (פרק א'): "ושמא תאמר כי יש מלאכה בגן עדן לפתח ולשדד את האדמה? ולא כל האילנות נצמחים מאליהן? או שמא תאמר יש מלאכה בגן עדן להשקות את הגן? והלא כבר נהר יוצא מעדן להשקות את הגן שנאמר: 'ונהר יוצא מעדן וכו'". ומה הלשון הזה 'לעבדה ולשמרה'? לא אמר לעבדה ולשמרה אלא לעסוק בדברי תורה ולשמור את כל מצוותיה, שנאמר: 'לשמור את דרך עץ החיים', ואין עץ חיים אלא תורה, שנאמר: 'עץ חיים היא למחזיקים בה'".

(1) באיזה אופן התקיימה הצמחייה בגן עדן? ענה על פי אבן עזרא ועל פי פרקי דרבי אליעזר.

(2) על פי פרקי דרבי אליעזר, כתוב מה היה ייעודו של האדם בגן עדן, והסבר כיצד ייעוד זה קשור לאופן שבו התקיימה הצמחייה בגן עדן.

(8 נקודות)

ג. "שִׁפְךָ דָם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ כִּי בְצֶלֶם אֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם" (בראשית, פרק ט', פסוק ו').

יש שפירשו שהמילה "האדם" המודגשת בקו מתייחסת לרוצח, ויש שפירשו שהיא מתייחסת לנרצח.
הסבר את הנימוק לעונש המוות המוטל על הרוצח, על פי כל אחד מן הפירושים. (5 נקודות)

2. פרק ד' – חטאו ועונשו של קין

א. עיין בפסוקים י"א-י"ד.

(1) מה הם שני העונשים שבהם נענש קין?

(2) על פי מה שלמדת, מהו הקשר בין שני העונשים?

(8 נקודות)

ב. רמב"ן (לפסוק י"ג): "גדול עונו מנשוא" – בתמיה, אתה טוען עליונים ותחתונים ועונוי אי אפשר לטעון? לשון

רש"י. והנכון בפשט שהוא וידוי, אמר: אמת כי עונוי גדול מלסלוח, וצדיק אתה ה' וישר משפטיך אף על פי

שענשת אותי הרבה מאוד".

(1) על פי רש"י, מהו היחס של קין כלפי עונשו? בתשובתך הסבר את הטענה של קין: "אתה טוען עליונים

ותחתונים ועונוי אי אפשר לטעון?".

(2) על פי רמב"ן, מהו היחס של קין כלפי עונשו?

(8 נקודות)

ג. בראשית רבה, פרשה כ"ב: "וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי ה' – [...] פגע [פגש] בו אדם הראשון, אמר לו [אדם הראשון לקין]:

מה נעשה בדינך? אמר לו: עשיתי תשובה ונתפשרתי [הוקל עונשי], התחיל אדם הראשון מטפח על פניו, אמר:

כך היא כוחה של תשובה, ואני לא הייתי יודע?!".

(1) על פי המדרש, מדוע הצטער אדם הראשון?

(2) איזה מן הפירושים שצוטטו בסעיף ב – פירוש רש"י או פירוש רמב"ן – מתאים לדברי המדרש?

נמק את תשובתך.

(5 נקודות)

3. פרק כ"ב – עקדת יצחק

א. (1) עיין בפרק י"ב, פסוקים א'-ד', ובפרק כ"ב, פסוקים א'-ג'.

ציין שתי נקודות דמיון בין שני הניסיונות המתוארים בפסוקים אלה.

(2) עיין בפרק כ"ב, פסוקים ו'-ח'.

הביטוי "וַיִּלְכּוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו" מופיע פעמיים בפסוקים אלה.

על פי פירוש שלמדת, הסבר מה לומדים מן החזרה על הביטוי הזה.

(8 נקודות)

ב. "וְהָאֱלֹקִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם" (פסוק א').

רמב"ן (לפסוק א'): "עניין הניסיון הוא, לדעתי, בעבור היות מעשה האדם רשות מוחלטת בידו, אם ירצה יעשה,

ואם לא ירצה לא יעשה, ייקרא ניסיון מצד המנוסה. אבל המנסה יתברך יצווה בו להוציא הדבר מן הכוח אל

הפועל, להיות לו שכר מעשה טוב, לא שכר לב טוב בלבד [...] והינה כל הניסיונות שבתורה לטובת המנוסה".

(1) על פי דברי רמב"ן, תכלית הניסיון היא "להוציא הדבר מן הכוח אל הפועל". הסבר את דברי רמב"ן.

(2) על פי מה שלמדת, כתוב תכלית נוספת לניסיון שה' מנסה את האדם.

(8 נקודות)

ג. "וַאֲנִי וְהַנֶּעַר נִלְכָּה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֵלֵיכֶם" (פסוק ה').

רש"י: "עד כה" – כלומר, דרך מועט למקום אשר לפנינו. ומדרש אגדה: אראה היכן הוא מה שאמר לי

המקום [ה'] 'כה יהיה זרעך' (בראשית ט"ו, ה').

(1) על פי מדרש האגדה שבדברי רש"י, למה רומזת המילה "כה"?

(2) מה אפשר ללמוד מרמיזה זו על הניסיון האמוני של אברהם בעקדה?

(5 נקודות)

4. פרק כ"ז – ברכות יצחק

א. עיין בפסוקים כ"ח-כ"ט, ל"ט-מ'.

(1) כתוב נקודת דמיון אחת בין הברכה שבירך יצחק את יעקב ובין הברכה שבירך יצחק את עשו.(2) כתוב הבדל אחד בין הברכה שבירך יצחק את יעקב ובין הברכה שבירך יצחק את עשו.

(8 נקודות)

ב. (1) על פי מה שלמדנו, מה הייתה הברכה שתכנן יצחק לברך בה את עשו, ומדוע הוא תכנן לברך אותו בברכה זו?

כתוב שתי דעות.

(2) על פי מה שלמדנו, מדוע פעלה רבקה כדי לבטל את תוכניתו של יצחק?

(8 נקודות)

ג. עיין בפסוק ל"ג.

רש"י (לפסוק ל"ג): "גם ברוך יהיה" – שלא תאמר אילולי שרימה יעקב לאביו לא נטל את הברכות, לכך הסכים ובירכו מדעתו".

רד"צ הופמן: "ואברכהו גם ברוך יהיה" – אפשר היה להבין את המילים 'גם ברוך יהיה' כהבעת רצון מצד יצחק. [...] [אבל] אז יקשה הביטוי 'ויחרד', כפי שכבר קובע הרמב"ן: אין דרך החרד חרדה גדולה עד מאוד וצועק: מי הוא אשר רימני לברך אותו? שישלים צעקתו לאמר מייד 'גם ברוך יהיה'. ולכן הוא [רמב"ן] מפרש [...] 'גם ברוך יהיה' – על כורחי, שאי אפשר לי להעביר הברכה ממנו וכו' [...] יצחק קובע את העובדה שהברכה מכיוון שניתנה – תופסת".

(1) יעקב קיבל את הברכה שנועדה לעשו – מה לומדים מן המילים "גם ברוך יהיה" על יחסו של יצחק לכך?

ענה על פי רש"י ועל פי רד"צ הופמן (בעקבות פירוש הרמב"ן).

(2) הסבר את הנימוק שמביא רד"צ הופמן בשם רמב"ן.

(5 נקודות)

5. פרק מ"ד — עלילת הגביע ונאום יהודה

א. עיין בפסוקים א'-ה'.

על פי מה שלמדת, הסבר לָשם מה יָזם יוסף את "עלילת הגביע". (8 נקודות)

ב. אברבנאל (לפרק מ"ד): "אבל חשש [יוסף] [...] אולי יחשבו אחיו שהיה אמת שבנימין גנב את הגביע, כמו שרחל גנבה את התרפים לאביה. [...] הִנֵּה מפני זה ציווה יוסף לשוב [להשיב] עם הגביע כסף שברו וכן כספיהם של כולם, שבזה יכירו הם, שלא הייתה האשמת בנימין ורשעתו כי אם מעלילת האדון".

(1) איזה מן הציוויים של יוסף מנמק אברבנאל בדבריו?

(2) על פי אברבנאל, לָשם מה ציווה יוסף ציווי זה?

(8 נקודות)

ג. עיין בפסוק י"ח ובדברי רש"י שלפניך.

רש"י: "כי כמוך כפרעה" – חשוב אתה בעיניי כמלך, זה פשוטו. ומדרשו: סופך ללקות עליו בצרעת כמו שלקה פרעה על ידי זקנתי [סבתי] שרה".

(1) "כי כמוך כפרעה" — מהי המטרה של יהודה בדבריו אלה, על פי כל אחד מן הפירושים שבדברי רש"י?

(2) לדעתך, מדוע הפירוש השני של רש"י הוא פירוש על דרך הדרש?

(5 נקודות)

חלק ב — מלכים ב וישעיה

שים לב: שאלה 9 מיועדת לתלמידים שלמדו את יחידת הבחירה "ביטחון והשתדלות".

6. ישעיה, פרק ו'

א. עיין בפרק א', פסוקים א'-ב' ובפרק ו', פסוקים א'-ח' ובדברי הפרשנים שלפניך.
רש"י (מעובד על פי האתר "ללמוד וללמד"): "בשנת מות המלך עוזיהו' (פרק ו', פסוק א') – [פרק] זה תחילת הספר ותחילת נבואת ישעיה [...] אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה".
מלבי"ם (לפרק א', פסוק א'): "ומה שכתוב בפרשה [בפרק] ו' 'ואשמע את קול ה' אומר את מי אשלח' וכו', שנראה שאז היה תחילת השליחות, הוא כי מאז ניבא בקביעות, מה שאין כן מה שניבא מתחילת מלכות עוזיה לא היה בקביעות".

(1) מהו הפרק המתאר את תחילת נבואת ישעיהו לדעת רש"י, ומהו הפרק המתאר את תחילת נבואת ישעיהו לדעת מלבי"ם?

(2) נמק את דעתו של אחד מן הפרשנים. בתשובתך התייחס לנאמר בפסוקים.

(8 נקודות)

ב. (1) הסבר את תגובת הנביא על המראה המתואר בפרק ו', פסוקים א'-ד'.
 (2) מדרש תנחומא, וישלח, סימן ב: "תדע לך שבשעה שאמר ישעיה 'כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי ישב' (פסוק ה'), אמר לו הקדוש ברוך הוא: ישעיה, בעצמך אתה רשאי לומר 'איש טמא שפתים', אבל לישראל אתה אומר 'בתוך עם טמא שפתים' שהם הקדימו עשייה לשמיעה, ומייחדים את שמי פעמיים בכל יום, ואתה קורא אותן 'עם טמא שפתים'?!".

על פי המדרש, הסבר מה בדברי ישעיהו נחשב לו לחטא, וכתוב מהו הנימוק של המדרש לכך.

(8 נקודות)

ג. עיין בפסוקים י"ב-י"ג ובדברי המלבי"ם שלפניך.
מלבי"ם (לפסוק י"ב): "ועוד בה עשירה' – עוד יישאר חלק אחד מעשרה שהוא שבט יהודה, וגם היא תהיה 'לבער כְּאֵלֶּה' – המשילים לאילנות אֵלֶּה ואלון [...] [ש]בסתי העלים גובלים רק המצבת [הגזע] נשארת – כן הרשעים שהם הקליפות, והעלים ייבולו והמצבת תישאר. וזה מוסב על השאלה עד מתי ה'. השיב: עד יהיו כְּאֵלֶּה וכאלון שתישאר רק המצבת, והם ישמעו לדברי הנבואה. וביאר הטעם 'כי זָרַע קֹדֶשׁ מַצְבָּתָה', כי המצבת שתישאר יהיה זרע קודש צדיקים בדורו של חזקיהו, שהם שבו אל ה' בכל ליבם".

(1) על פי מלבי"ם, מי מכונה "עשירה"?

(2) על פי מלבי"ם, מהי תשובת ה' על שאלת הנביא "עד מתי"?

(5 נקודות)

7. ישעיה, פרק י'

א. עיין בפסוקים ה'-ט"ו.

(1) בפסוק י"ב נאמר שה' יעניש את אשור.

על פי מה שלמדת, מהו הקושי המתעורר מאמירה זו? בסס את תשובתך על הכתוב.

(2) על פי פסוקים ה'-ט"ו, מלך אשור חטא בשני חטאים:

— אשור חרג מתפקידו בהענשת ישראל.

— אשור ייחס את הצלחתו לעצמו.

הבא מן הפסוקים שני ציטוטים המבטאים את שני החטאים — ציטוט אחד לכל חטא.

(8 נקודות)

ב. עיין בנאום רבשקה במלכים ב, פרק י"ח.

(1) הסבר את הטענה של רבשקה המוזכרת בפסוק כ"ב, וכתוב מדוע טענה זו שגויה.

(2) מהי הסתירה בין דברי רבשקה בפסוק כ"ה ובין דבריו בפסוקים ל"ב-ל"ה?

(8 נקודות)

ג. עיין בישעיה, פרק י', פסוקים כ"ד-ל"ב (שבהם מתואר מסע סנחריב) ובדברי המלבי"ם שלפניך.

מלבי"ם (לפסוק ל"ב): "עוד היום" - [...] והר ציון וירושלים ינפץ' ומרמז בידו אל הערים הבורחות [סביב ירושלים] לאמור למה תברחו, למה תיראו, הלא 'עוד היום בנב לעמד' - עוד היום יוכרח לעמוד בנוב ולא ילך משם והלאה, כי בנוב סמוך לירושלים שם נפל שדוד".

על פי מלבי"ם, מהי הנחמה שבאה לידי ביטוי בפסוק זה? (5 נקודות)

8. ישעיה, פרק נ"ח

א. (1) עיין בפסוק ב'. על פי מה שלמדת, במה האשים הנביא את העם בפסוק זה?

(2) עיין בפסוק ד'. במה האשים הנביא את העם בפסוק זה?

(3) כתוב את הרעיון המשותף לנבואת ישעיהו בפרק א', פסוקים י"א-י"ז ולנבואת ישעיהו בפרק נ"ח, פסוקים ב'-ז'. (8 נקודות)

ב. עיין בישעיה, פרק נ"ח, פסוקים ה'-י'.

כתוב בלשונך שני מעשים שנהג העם לעשות ביום הצום, וליד כל אחד מן המעשים האלה כתוב את המעשה המנוגד שהעם צריך לעשות כדי שתתקבל תשובתו. (8 נקודות)

ג. עיין בבראשית, פרק ד', פסוקים ד'-ה'.

"וַיֹּשַׁע ה' אֶל הָבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ. וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה" (פסוקים ד'-ה').

הרב שמשון רפאל הירש (לבראשית, פרק ד', פסוק ד'): "יכולים שניים להקריב אותם קורבנות ולהתפלל אותן תפילות, ואף על פי כן נבדלת מעלתם לפני ה', דבר זה מתברר כאן אצל הקורבן הראשון [שמופיע בתורה]. אין הוא אומר: וישע ה' אל מנחת הבל, ואל מנחת קין לא שעה, אלא וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה. ההבדל היה תלוי באישיות המקריבים ולא בקורבנותיהם".

(1) ה' קיבל את מנחת הבל ולא קיבל את מנחת קין. מהו העיקרון שלמד הרש"ר הירש מכך, וכיצד הוא למד זאת

מלשון הכתוב "וַיֹּשַׁע ה' אֶל הָבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה"?

(2) כתוב את נקודת הדמיון שבין העיקרון שלמד הרש"ר הירש ובין הנאמר בישעיה, פרק נ"ח, פסוקים ב'-ז'.

(5 נקודות)

שים לב: שאלה זו מיועדת לתלמידים שלמדו את יחידת הבחירה "ביטחון והשתדלות".

9. ביטחון והשתדלות

א. (1) עיין במלכים ב, פרק י"ח, פסוקים י"ג-ט"ז.

כתוב שני הישגים של מלך אשור המתוארים בפסוקים אלה.

(2) ב"מנסרת סנחריב" נכתב: "אני סנחריב המלך הגדול, המלך האדיר, מלך העולם [...] את חזקיהו עצמו

כציפור בכלוב סגרתיו בירושלים, עיר מלכותו. בניתי סוללה כנגדו, כל אשר יצא משערי העיר החזרת

לצערו [...]". (מעובד על פי האתר "ללמוד וללמד")

הסבר מהי מנסרת סנחריב ומה לומדים ממנה על דמותו של סנחריב.

(8 נקודות)

ב. (1) כדי להגן על ירושלים, עשה חזקיהו כמה פעולות המבטאות השתדלות.

כתוב שתיים מן הפעולות שעשה חזקיהו.

(2) עיין במלכים ב, פרק י"ט, פסוקים כ', ל"ב-ל"ה.

כיצד ניצלה ירושלים? כתוב בלשונך שני נימוקים להחלטת ה' להציל את ירושלים.

(8 נקודות)

ג. רבנו בחיי (במדבר י"ג, ב'): "ואחר שעשה [האדם] כל יכולתו והשתדל בכל כוחו ועשה בדרך הטבע כל הכנותיו,

אין ראוי לו לבטוח שיגיע אל רצונו [אל מה שהאדם רצה להשיג] רק [אלא] בה' יתעלה, לא בהכנות האלה. כי

יש אדם שיאבד במלחמה עם כל ההכנות, ויש שיינצל מבלעדיהן. ויש חולה שימות עם המאכלים המועילים

ויש שתגיע לו רפואה עם המאכלים הרעים והמזיקים [...] מכל מקום באה מצוות התורה לישראל לעשות כל

השתדלותם בהכנות האלה, ואחר כך למסור העניין למי שהתשועה לו, כי התורה לא תסמוך על הנס לעולם".

(1) על פי רבנו בחיי, מדוע על האדם להשתדל בכל כוחו להשיג רצונו בדרך הטבע?

(2) על פי רבנו בחיי, מהי ההתייחסות הראויה של האדם להשתדלות שעשה?

הסבר את ההוכחה שרבנו בחיי מביא לדעתו.

(5 נקודות)

חלק ג – יונה ותהלים

ענה על אחת מן השאלות 10-11 (16 נקודות).

10. יונה, פרקים א'-ב'

א. (1) עיין בפרק א', פסוקים ד'-ו'.

מהו הניגוד בין ההתנהגות של המלחים ובין ההתנהגות של יונה בזמן הסערה, וממה נובע ניגוד זה?

(2) עיין בפסוקים י'-ט"ז.

— ליונה אכפת מחייהם של המלחים. הבא ראיה אחת לכך.

— למלחים אכפת מחייו של יונה. הבא ראיה אחת לכך.

(8 נקודות)

ב. עיין בתפילת יונה בפרק ב', פסוקים ב'-י'.

(1) בתפילת יונה מובעת תודה על ההצלה, אך אין בה בקשה להצלה. הסבר את הקושי שמתעורר מכך.

(2) יִשָּׁב את הקושי הזה על פי פירוש שלמדת.

(8 נקודות)

11. תהלים, פרק כ"ג

א. (1) אפשר לחלק את המזמור הזה לשני חלקים. כל אחד מן החלקים מתאר תקופה אחרת בחיי דוד.

ציין את הפסוקים בכל חלק, וכתוב מהי התקופה בחיי דוד המתוארת בכל אחד מן החלקים.

(2) לפניך שלושה ביטויים מן הפרק.

בחר בשניים מן הביטויים, וכתוב מהו האירוע בחייו של דוד שכל אחד מן הביטויים שבחרת עשוי לרמוז אליו.

• "גַּם כִּי אֵלֶךְ בְּגֵיא צַלְמוֹת".

• "תַּעֲרֹף לִפְנֵי שְׁלֹחַן נֹגֵד צָרָי".

• "דְּשַׁנֶּת בְּשֶׁמֶן רֹאשִׁי".

(8 נקודות)

ב. (1) "שִׁבְטֶךָ וּמִשְׁעֶנֶתְךָ הֵמָּה יִנְחָמֵנִי" (פסוק ד').

הסבר מהו "שבט" ומהי "משענת".

(2) על פי פירוש שלמדת, הסבר כיצד ה"שבט" של ה' מנחם את האדם.

(8 נקודות)

בהצלחה!